

Pratarmė

Literatūros istorijoje glūdi sutapimų mistika ir justų likimo braižas – primena 22-ojo *Colloquia* numerio svečias, Michailo Bachtino mokiniu ir pašnekovu vadinamas Sergejus Bočiarovas. Sutaptys ir asmenybių ar istorijos išpaudai kultūroje rutulioja daugumos publikacijų siužetus. Brigita Speičytė atranda originalų analizės objektą – paskutiniuosius poetų eilėraščius (Adomo Mickevičiaus, Antano Baranauko, Antano Vienažindžio, Maironio, Vytauto Mačernio) – ir pasitelkusi kaip tik Bachtino idėjas prieina novatorišką išvadą, kad sąskambiai neatsitiktiniai, egzistuoja atskiras „pabaigos tekstų“ tipas, turintis specifines sandaros, semantikos, intonacijų ypatybes. Į tolimų kūrinių ataidus įsiklausantis Eugenijus Žmuidas Šatrijos Raganos apysakoje *Sename dvare* ir Marcelio Prousto romanų cikle *Prarastojo laiko beiėskant* girdi panašią egzistencijos tragiką, praeities ir vaikystės akcentą, melancholišką atsisveikinimą su aristokratija.

Sovietmečio literatūros tyrimus tęsia trys straipsniai, pateikiantys ir svarbių įžvalgų, ir siūlantys naujas nagrinėjimo kryptis. Rimantas Kmita, ryškindamas, kaip Jono Juškaičio meditacinė lyrika ardė socrealizmo kanoną ir modernino lietuvių poeziją, užfiksuoja paradoksą, jog „planinėje“ kultūroje avangardo funkciją atliko klasikinę estetiką ir bendražmogišką etiką gynusi laikysena. Kiti du straipsniai parodo, kad pasakojimai apie istoriją labiau atskleidžia ne įvykius, o jų interpretatorius. Solveiga Daugirdaitė pasirinko 1965 m. sujudimą sukėlusią Simone de Beauvoir ir Jeano Paulio Sartre'o viešnagę Lietuvoje ir iš spaudos reakcijų, dienoraščių įrašų, atsiminimų rekonstravo tuometinį kultūrinį mąstymą, išskėlė vizito nuogrimzdas grožiniuose kūriniuose. Istoriko Valdemaro Klumbio darbas liudija nepaprastai sudėtingą literatūros ir rašytojų padėtį okupuotoje šalyje, kuomet visuomenė į juos sudeda didžiulius politinius, moralinius lūkesčius, o šiems nesipildant, ima su įkarščiu priekaištauti. Aiškindamasis sovietmečiu egzistavusius požiūrius į pasipriešinimą, prisitaikymą ir tautos išlikimą, autorius išskiria kovinį ir konservacinį diskursą, abu laikydamas organišku sistemos reiškiniu. Publikuojamas Lietuvos ypatingajame archyve Klumbio aptiktas pagrindžio rašinys savo drastiškumu perteikia ano laiko įtampas.

Recenzijų rubrika testuoja trijų teorinių perspektyvų įgyvendinimą: Dalia Satkauskytė gvildena įtariojo pokolonijizmo prietarus; Donata Mitaitė išbando

lietuviškos ekokritikos daigo tvirtumą; Inga Vidugirytė vardija literatūros sociologijos privalumus kuriant tarpukario literatūros lauko vaizdą ir rašant apie estetiškai neryškius, bet labai veiklius kultūros dalyvius. Pastarųjų vietos istorijoje keblumą parodo Jūratė Sprindytė, vertindama pastangas paslinkti prozininką Aloyzą Baroną iš plačiosios į giliąją rikiuotę.

Naujų knygų aptarimą papildo diskusija apie šiuolaikinius rašytojus pristančias monografijas – tiek konkrečius portretus, tiek tokių darbų struktūrinį, analitinį, stilistinį modelį. Žvilgtelėjus į visumą pasirodė, kad nūdienė kritika įvairove kone prilįgsta literatūros spektrui (naujoviškai teorizuota ir įprastai supažindinanti, nešališkiau matuojanti ir giriamoji, rimtabalsė ir žaisminga, įdomi ir nuobodi).

Profesinio sąmoningumo pamatams yra aktualios Viktorijos Daujotytės mintys apie lituanistiką valstybėje – be patetikos ir ginties: nuo lituanistikos priklauso vidinis valstybės turinys, bendrijos savivoka, idėjų gyvybingumas. Drauge profesorė valiūkiškai mesteli siūlymą susidaryti reikšmingiausių Nepriklausomybėje išleistų studijų keliasdešimtuką ir... įsipareigoti jį perskaityti. *Amat victoria curam* – ar savo labui iššūkį priimsim?

LORETA JAKONYTĖ